

ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ірина Кучеренко

докт. пед. наук, проф., завідувач кафедри методики професійної освіти та соціально-гуманітарних дисциплін Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (09100, Біла Церква, вул. Леваневського, 52/4);
e-mail: 1909irirna@gmail.com;
orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8005-6757>

У статті охарактеризовано проблему розвитку орфографічної компетентності здобувачів вищої освіти в контексті впровадження норм нової редакції Українського правопису 2019 року, визначено теоретико-практичні шляхи вдосконалення орфографічної компетентності й розвитку фахового мовлення студентів. Сучасна система освіти спрямована на розвиток мовної особистості, здатної здійснювати мовленнєву діяльність за допомогою української мови у різних стилях та сферах комунікації. Вільне володіння державною мовою є необхідною умовою втілення педагогічної парадигми безперервної мовної освіти, тому що забезпечує розвиток комунікативної компетентності та мовної свідомості, є основою самореалізації, духовного й інтелектуального зростання особистості. Зміни в сучасній українській літературній мові були задекларовані в чинному Українському правописі у 2019 році. Саме тому актуальним нині є розгляд питання розвитку орфографічної компетентності студентів, засвоєння кодифікованих правописних змін чинного Українського правопису і формування та вдосконалення орфографічної компетентності здобувачів вищої освіти. У процесі дослідження було застосовано методи: аналіз філологічних і лінгводидактичних наукових джерел; чинного Українського правопису; державних документів, програм, підручників та навчально-методичних посібників; проєктування й моделювання методів та прийомів розвитку орфографічної компетентності здобувачів освіти. Продуктивними для оновлення орфографічних знань і вдосконалення орфографічних умінь та навичок є використання активних традиційних та інноваційних методів і прийомів навчання. У системі вищої освіти важливо забезпечити у студентів мотиваційну готовність у дотриманні норм чинного Українського правопису, формувати чітке розуміння важливості та

© Кучеренко І., 2024; CC BY 4.0 license

необхідності використання сучасної української літературної мови в усіх сферах суспільної комунікації, розвинути високий рівень орфографічної компетентності.

***Ключові слова:** мовна освіта, мовна особистість, орфографічна грамотність, орфографічна компетентність.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Мова – найбільше і найдорожче надбання кожної нації, адже мова є засобом комунікації, мислення, пізнання та здобуття знань з усіх сфер життя і галузей наук, зв'язком поколінь, виразником ментальності народу. Українська мова – національна мова багатомільйонного народу, державна мова суверенної України. Українське суспільство ХХІ ст. прагне використовувати державну мову в усіх сферах спілкування. Громадяни України мають мотивоване бажання досконало опанувати сучасну українську літературну мову, підвищити рівень власної комунікативної компетентності, правильності усного і писемного мовлення. Ґрунтовне знання української літературної мови, високий рівень культури мовлення є необхідним складником високоосвіченої особистості, показником сформованості комунікативної компетентності громадянина України.

Мова як відкрите живе явище відображає реальний стан сучасного суспільства, в ній відбуваються динамічні зміни, які потребують дослідження вченими і кодифікації у правописі. Зміни в сучасній українській літературній мові були закодовані у чинному Українському правописі у 2019 році. Саме тому актуальним і важливим нині є розгляд питання розвитку орфографічної компетентності здобувачів вищої освіти, засвоєння кодифікованих правописних змін чинного Українського правопису і формування та вдосконалення орфографічної компетентності студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань теорії та практики формування мовної, зокрема й орфографічної, компетентності, розробці типології та змісту вправ із розвитку орфографічних знань, умінь і навичок присвячено праці О. Біляєва, М. Вашуленка, Н. Голуб, О. Горошкіної, Т. Донченко, С. Карамана, К. Климової, Л. Кравець, В. Мельничайка, М. Стельмаховича, М. Пентилюк, Г. Шелехової, І. Хом'яка та ін. З огляду на набуття чинності нової редакції Українського правопису нині доречним є розгляд теоретико-

методичних засад розвитку орфографічної компетентності у здобувачів вищої освіти та розроблення новітніх ефективних навчально-методичних шляхів їх упровадження в освітній процес.

Мета статті: охарактеризувати проблему розвитку орфографічної компетентності у здобувачів вищої освіти в контексті впровадження норм нової редакції Українського правопису 2019 року, визначити теоретико-практичні шляхи вдосконалення орфографічної компетентності й розвитку фахового мовлення студентів ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система освіти спрямована на розвиток мовної особистості, освіченої, креативної, самодостатньої і спроможної здійснювати мовленнєву діяльність за допомогою української літературної мови у різних стилях і сферах комунікації. Вільне володіння державною мовою є необхідною умовою втілення педагогічної парадигми безперервної мовної освіти тому, що забезпечує доступ здобувачів освіти до наукових знань та культурних цінностей народу, розвиває комунікативну компетентність та мовну свідомість, формує осмислену комунікативну поведінку, є основою самореалізації, духовного й інтелектуального зростання особистості. Розвивати мовну особистість кожного здобувача освіти, готувати висококваліфікованого фахівця, котрий вільно володіє державною мовою в усній та писемній її формах, – завдання закладів освіти різних рівнів.

Концепт «мовна особистість» розуміємо як «особистість, котра виявляє високий рівень комунікативної компетентності, володіє арсеналом лінгвістичних одиниць і вміло їх реалізовує; вдало, правильно й доречно здійснює продуктивну й репродуктивну мовленнєву діяльність; має ефективний соціальний та індивідуальний комунікативний вияв у процесі спілкування; осмислено розвиває власний мовний дар; має почуття мовної самосвідомості» [1: 35]. Важливо, щоб кожна мовна особистість мала сформовану мовну свідомість, яка є формою існування індивідуальної когнітивної свідомості людини-мовця, національно-мовної особистості. Мовна свідомість включає осмислення значущості мови, усвідомлення ролі державної мови в усіх сферах суспільної комунікації, сформованість мовних і мовленнєвих знань та вмінь є сукупністю механізмів створення, осмислення, розуміння й акумулювання мови, лінгвістичних

засобів, правил їх творення і вживання у свідомості людини, що дозволяє здійснювати процес керування комунікативною діяльністю особистості. Мовна свідомість ідентифікує особистість як носія мови, члена етносу, нації, певної етнокультурної чи соціокультурної спільноти і реалізується в комунікативній мовленнєвій діяльності, втілюється в тексті / дискурсі. Власну мовну свідомість має розвивати й удосконалювати кожна мовна особистість упродовж життя.

Компетентнісна спрямованість сучасної вищої освіти зумовлює зміну стратегій і тактик проєктування та проведення навчальних занять з чітко визначеною дидактичною метою – розвинути комунікативну компетентність здобувача освіти, його здатність і спроможність правильно, доречно та ефективно здійснювати процес спілкування в різних сферах соціального життя. Вивчення української мови в закладах вищої освіти різних рівнів спрямовано на формування й розвиток мовця, котрий здатний правильно й ефективно спілкуватися державною мовою, досягати визначених комунікативних цілей, вільно виражати думку та почуття усно й письмово в продуктивних видах мовленнєвої діяльності (говоріння, письмо) і в різних сферах спілкування (суспільній, публічній, фаховій, освітній, діловій, особистісній тощо), а отже, сформував в кожній мовній особистості високий рівень власної комунікативної компетентності.

Комунікативна компетентність як системне утворення складається із таких основних компетентностей: мовленнєвої, мовної, дискурсивної, соціокультурної, діяльнісної. Орфографічна компетентність є складником мовної компетентності. На думку О. Попової, сутність орфографічної компетентності полягає в оволодінні системою правил, що визначають правопис слів згідно з усталеними нормами, та вміння їх застосовувати [2]. Орфографічна компетентність – це сукупність сформованих орфографічних знань, вироблених орфографічних умінь та навичок і досвіду їх застосування у практиці писемного мовлення відповідно до чинних норм сучасної української літературної мови. У системі вищої мовної освіти важливо акцентувати увагу на оновленні, поглибленні й систематизації знань студентів із сучасної орфографії на основі чинної редакції Українського правопису, розвитку та вдосконаленні в них орфографічних вмінь та навичок відповідно до змін у цьому документі.

На думку О. Скопненко, «Мовні реформи – це реалізація національної культурної стратегії за допомогою лінгвістичних засобів. Такі заходи майже завжди переходять край власне мовознавчого простору, оскільки змінюють мовну поведінку колективу в тих галузях, що найбільше репрезентують символічну функцію мови – її здатність бути головним виразником цивілізаційної унікальності народу в умовах культурних та економічно-політичних викликів на різних етапах розвитку» [3: 80-81]. 22 травня 2019 р. Кабмін України Постановою № 437 ухвалив нову редакцію Українського правопису, яка набула чинності 03 червня 2019 р. Відповідно до наказу Міністерства освіти України № 1033 «Про впровадження нової редакції Українського правопису» від 29 липня 2019 р., структурним підрозділам МОН потрібно використовувати норми нової редакції Українського правопису. Таким чином, переконаємося в актуальності, важливості та необхідності розвитку й удосконалення орфографічної компетентності національно-мовної особистості відповідно до змін чинного правопису.

З урахуванням змін у чинному Українському правописі й потреби додержання його вимог у писемному мовленні виникає необхідність розвинути й удосконалити орфографічну компетентність, грамотність здобувачів вищої освіти. У лексикографічних джерелах фіксовано, що орфографічна грамотність – це «складник загальної мовної культури, який формується внаслідок вивчення теорії, свідомого засвоєння правописних правил і виконання системи тренувальних вправ, що забезпечують вироблення необхідних умінь і навичок» [4: 176].

У процесі розвитку орфографічної компетентності здобувачів вищої освіти важливим є:

1. Сформувані знання і розуміння:

- ролі та значення державної української мови у спілкуванні;
- ключових змін нової редакції Українського правопису 2019 р.;
- особливостей застосування нової редакції Українського правопису в освітньому процесі та професійній діяльності;
- нюансів збереження традиційних і впровадження нових тенденцій Українського правопису;
- сутності та змісту основних орфографічних понять;
- орфографічних правил сучасної української літературної мови.

2. Розвинути вміння та навички:

- дотримуватися сучасних орфографічних норм української літературної мови;
- правильно писати слова, обґрунтовуючи написання орфографічними правилами;
- застосовувати нову редакцію Українського правопису в писемному мовленні;
- використовувати набуті мовні знання у мовленнєвій практиці.

3. Набути досвіду застосування орфографічних знань, умінь та навичок у процесі навчально-тренувального писемного мовлення.

Розвиток орфографічної компетентності спрямовано на практичне опанування й удосконалення писемного мовлення для того, щоб мовець міг вільно та правильно використовувати засоби української літературної мови в суспільному, громадському, професійному і повсякденному писемному спілкуванні. Особливої уваги заслуговують орфографічні норми. Орфографічні норми – це сукупність правил, що впорядковують мовні засоби, забезпечуючи єдність передачі усного мовлення на письмі. Вони встановлюються на основі законів граматики і діють упродовж тривалого часу є постійними, єдиними й обов'язковими для всіх, хто користується мовою. Українська мова, як динамічна система, вільно розвивається за певними законами і поповнюється новими лексемами. Усі норми української літературної мови змінюються по-різному: найшвидше – лексичні норми, а орфографічні – більш повільно. На розвиток української орфографії впливають такі фактори: принципи українського правопису, зміни у правописі, активна лексика, інші мови. «Сучасна редакція Українського правопису, – стверджують Члени національної комісії із питань правопису, – повертає до життя деякі особливості правопису 1928 р., які є частиною української орфографічної традиції і поновлення яких має сучасне наукове підґрунтя. Водночас правописна комісія керувалася розумінням того, що й мовна практика українців другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст. вже стала частиною української орфографічної традиції. Поділяючи думку про злочинний характер репресивних дій тоталітарного режиму щодо «харківського» правопису і його творців, кодифікатори мови не можуть знехтувати тим, що мову народу творить його історія: мова змінюється, і правопис має відображати насамперед її сучасний стан» [5: 8].

Формування та розвиток орфографічної компетентності здобувачів освіти здійснюється системно у процесі навчально-тренувальної писемної мовленнєвої практики на основі опрацювання лінгвістичної теорії. Опанування орфографічних знань сучасної правописної системи української літературної мови передбачає усвідомлене засвоєння орфографічних правил, зафіксованих у чинному Українському правописі, особливо це стосується змін 2019 р., які умовно можна розглядати у двох аспектах: безваріантні зміни й варіативні зміни. Продуктивним, на наш погляд, є опанування й оновлення орфографічних знань здобувачів освіти шляхом упровадження:

- проблемно-інформаційної розповіді у супроводі мультимедійної презентації;
- пояснення-візуалізації;
- порівняльного зіставлення варіативного написання;
- проблемної розповіді за допомогою порівняльних таблиць;
- аналізу мовних одиниць шляхом інтерактивної взаємодії тощо.

Як бачимо, важливу роль у практично-діяльнісному процесі розвитку орфографічної компетентності здобувачів освіти виконують активні традиційні й інноваційні методи та прийоми, що передбачають усвідомлене опанування орфографічних знань й удосконалення вмій та навичок. Розвиток орфографічної компетентності здобувачів вищої освіти містить важливий діяльнісний складник, що передбачає виконання студентами низки практичних вправ і завдань. Наводимо приклад практичного блоку «Орфографічний практикум».

Вправа 1. Тест «Орфографічний бліц».

1. Правильно утворено фемінітиви в рядку
 - а) перукар – перукарниця;
 - б) професор – професорка;
 - в) верстальник – верстальникия;
 - г) директор – директриса.
2. У котрому рядку слово іншомовного походження написано правильно?
 - а) проектувати;
 - б) проєкт;
 - в) проектор;
 - г) проекція.

3. Слова *супер/маркет, макро/економіка, преміум/клас, топ/менеджер* пишуться
- а) разом;
 - б) окремо;
 - в) через дефіс;
 - г) з великої букви.
4. У котрому рядку всі слова написано правильно?
- а) Дікенс, Б'укінгем, Бісмарк;
 - б) Т'еккерей, Діккенс, Шерлок;
 - в) Б'еккі, Стокгольм, Джексон;
 - г) Діккінсон, Бекі, Текерей.
5. У котрому рядку допущено орфографічну помилку?
- а) пів аркуша, пів години, пів яблука, пів відра, пів міста;
 - б) пів зошита, пів-Києва, пів'яблука, півколо, напівоберт;
 - в) пів ями, пів України, пів огірка, півмісяць, півострів;
 - г) пів ящика, пів Європи, пів Києва, півзахист, півколо.

Вправа 2. «Правописне дослідження».

Група I. Визначити слова, у яких обов'язково вживається літера Є, відповідно до чинної редакції Українського правопису. Пояснити причину правописних змін.

Група II. Назвати власні назви іншомовного походження, у яких відсутнє подвоєння приголосних -кк-. Пояснити правописні зміни у чинному правописі.

Група III. Пояснити правопис невідмінюваного числівника **пів** із значенням «половина» з наступним іменником.

Вправа 3. «Правописні батли». Записати слова відповідно до вимог чинного Українського правопису.

Логарифм чи логаритм?

Півлимона чи пів лимона?

Проектант чи проектант?

Борисфен чи Бористен?

Соєр чи Соєер?

Ірій чи ирій?

Бекі чи Беккі?

Секвойя чи секвоя?

Ексміністр чи екс-міністр?

Півгодини чи пів години?

Топменеджер чи топ-менеджер?

Фауна чи фавна?

Пів Києва чи пів-Києва?

Пів захисник чи півзахисник?

Гідності чи гідности?

Пів ями чи пів'ями?

Гете чи Гете?

Майер чи Маер?

Радості чи радости?

Вправа 4. Утворити фемінітиви. Виділити суфікси.

I. Автор, директор, редактор, поет, професор, депутат, речник, засновник, філолог, член, виборець, фотограф, капітан, майстер, фахівець.

II. Адвокат, аптекар, археолог, аудитор, біолог, викладач, генерал, експерт, делегат, диктор, дослідник, професіонал, фермер, стюард.

Вправа 5. Утворити від поданих слів за допомогою **пів** нові лексеми. Записати слова із **пів**. Пояснити їх правопис.

I. Київ, автомат, острів, Європа, пільма, година, місто, яблуко, правда, фабрикат, ящик, коло.

II. Аркуш, яма, захист, коло, Україна, місяць, овал, дорога, стіл, ліс, Полтава, завод, дерево.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Підсумовуючи викладене, констатуємо важливість питання розвитку й удосконалення орфографічної компетентності здобувачів освіти як вимогу і потребу часу в контексті змін у чинному Українському правописі. У системі вищої освіти важливо забезпечити у студентів мотиваційну готовність у дотриманні норм сучасного Українського правопису, формувати чітке розуміння значущості та необхідності використання української мови в усіх сферах суспільної комунікації, розвинути високий рівень орфографічної компетентності. Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо в розробленні технологій проблемного навчання задля розвитку орфографічної компетентності здобувачів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кучеренко І. Стандартизація змісту освіти в аспекті розвитку мовної особистості (філософсько-методологічний аспект). *Українська мова і література в школі*. 2016. №1. С. 34-39.
2. Попова О., Попова Л. Формування в здобувачів початкової освіти орфографічної компетентності на уроках української мови. *Наукові*

- записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки.* 2018. Вип. 3. С. 95-104. DOI: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2018-1-3-95-104>
3. Скопненко О. Український правопис: традиції і сучасність (малі штрихи до великої історії). *Вісник національної академії наук України.* 2020. № 3. С. 78-87. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2020.03.078>
 4. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / Кол. авторів за ред. М.І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2015. 320 с.
 5. Український правопис. Київ. Наукова думка. 2019. 393 с. URL: <https://www.uareactor.com.ua/ukrayinskyj-pravopys-elektronna-versiya-oficijznogo-vydannya/> [Accessed 14 Jan. 2024].

Стаття надійшла до редакції 23.02.2024.

Статтю рекомендовано до друку 26.03.2024.

Як цитувати: Кучеренко І. Формування орфографічної компетентності здобувачів вищої освіти. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки.* 2024. Вип. 44. С. 110-121. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2024-44-07>

FORMATION OF SPELLING COMPETENCE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

Iryna Kucherenko

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department, Vocational Education Methodology and Social and Humanitarian Disciplines, Bila Tserkva Institute of Continuous Professional Education, DZVO "University of Education Management" of the National Academy of Sciences of Ukraine (09100, Bila Tserkva, 52/4 Levanevsky St.);
e-mail: 1909irirna@gmail.com;
orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8005-6757>

This article addresses the challenge of cultivating spelling proficiency among higher education students amidst the implementation of revised Ukrainian orthographic norms. It delineates both theoretical and practical approaches to enhancing spelling competency and developing the professional speech of students.

Contemporary educational objectives prioritize the development of linguistically adept, creative, and self-reliant individuals capable of effective verbal expression in the Ukrainian literary language in various styles and across diverse communicative contexts. Proficiency in the state Ukrainian language is integral to realizing the pedagogical paradigm of continuous

language education, promoting communicative competence, linguistic awareness, and meaningful interpersonal communication.

The linguistic shifts within modern literary Ukrainian codified in the updated orthography and introduced in 2019 underscore the timeliness and significance of addressing spelling proficiency among higher education students. It necessitates assimilating the codified spelling alterations and refining the spelling prowess of native Ukrainian speakers.

The research methodology entailed analysing philological and linguistic didactic literature, scrutinizing the contemporary Ukrainian spelling standards, and reviewing pertinent educational documents, programs, textbooks, and instructional methodologies. Additionally, methods and techniques for enhancing students' spelling competency were devised and modelled.

Effective strategies for bolstering spelling knowledge and skills among higher education students involve a blend of traditional and innovative pedagogical methods and tools. Equally important within the higher education system is instilling students with motivational readiness and intrinsic motivation to adhere to contemporary Ukrainian spelling norms. This entails cultivating a clear appreciation of the significance and necessity, as per current regulatory standards, of employing the Ukrainian literary language across all public domains. Ultimately, it aims to foster a high level of spelling competency among students.

Keywords: *language education, language personality, spelling competence, spelling literacy.*

REFERENCES

1. Kucherenko, I. (2016). Standartyzatsiia zmistu osvity v aspekti rozvytku movnoi osobystosti (filosofsko-metodolohichniy aspekt) [Standardization of the content of education in the aspect of linguistic personality development (philosophical and methodological aspect)]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli [Ukrainian language and literature at school]*. 1, pp. 34-39 [in Ukrainian].
2. Popova, O., Popova, L. (2018). The forming at getter of primary education the orthographic competence at Ukrainian language lessons. *Scientific notes of Berdiansk State Pedagogical University. Ser.: Pedagogical sciences*. 3, pp. 95–104. DOI: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2018-1-3-95-104> [in Ukrainian].
3. Skopnenko, O. (2020). Ukrainian spelling: traditions and modernity (small details to a great history). *Visnyk of the National Academy of Sciences of Ukraine*. 3, pp. 78-87. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2020.03.078> [in Ukrainian].
4. Pentyliuk, M.I. (Ed.). (2015). *Dictionary-handbook of Ukrainian language didactics*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
5. *Ukrainskyi pravopys [Ukrainian spelling]*. (2019). Kyiv: Naukova dumka. Available at: <https://www.uaredactor.com.ua/ukrayinskyj-pravopys->

elektronna-versiya-oficijnogo-vydannya/ [Accessed 14 Jan. 2024] [in Ukrainian].

The article was received by the editors 23.02.2024.

The article was recommended for printing 26.03.2024.

In cites: Kucherenko I. (2024). Formation of spelling competence of higher education students. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations*. 44, pp. 110-121. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2024-44-07> [in Ukrainian]